

شرح رساله حقوق

۲. کثرت یاد مرگ

سخن در راه دوم از راه‌های حفظ عورت و رعایت حق این عضو بود. یکی از راه‌هایی که خیلی می‌تواند به انسان کمک کند تا حلال و حرام را در مورد این عضو رعایت کند، زیادی یاد مرگ است. ما در مورد مرگ اندیشی و فرق آن با مرگ هراسی مختصراً مطالبی را عرض کردیم و سپس در مورد اهمیت یاد مرگ نکاتی را متعرض شدیم.

آثار یاد مرگ

یاد مرگ آثار مختلفی دارد که شاید یکی از مهمترین آثار همان است که در این فراز از سخن امام سجاد به آن اشاره شده است. در روایتی از امام صادق (ع) به صورت بسیار مختصر به هفت اثر از آثار یاد مرگ اشاره شده است. آنچه در این روایت اشاره شده است آثار یاد مرگ است، ولی اگر یاد مرگ فراوان باشد طبیعتاً این آثار عمیق‌تر و گسترده‌تر است. امام صادق (ع) می‌فرماید:

۱. از بین بردن شهوات

«ذَكَرُ الْمَوْتِ يُمِيتُ الشَّهَوَاتِ فِي النَّفْسِ»^۱ یاد مرگ شهوات نفسانی را می‌میراند، منظور از شهوات نفسانی، شهوات نفسانی حرام است و الا مطلق چیزی که نفس آن را می‌خواهد و می‌طلبد که حرام نیست، «فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ»^۲ مطلق خواستن و میل نفس بد نیست، میل به حرام و خواستن حرام نامطلوب است. یاد مرگ، خواستن و شهوت نامطلوب و حرام را می‌میراند. اگر این یاد و ذکر موت کثیر باشد طبیعتاً میراندن قوی‌تر است، به گونه‌ای که دیگر امکان احیاء ضعیف می‌شود. بله ممکن است یک بار یاد موت باشد، که در آن لحظه شهوت را می‌میراند ولی شهوت نفس یک موجود واحد نیست، هزاران مصداق دارد، مصادیق فراوان دارد که در مواقع و مواضع مختلف سر بر می‌آورد. فرزندی دارد که در هر روز و هر لحظه ممکن است انسان را درگیر کند، ذکر موت در یک موقعیتی می‌تواند شهوت نفس را از بین ببرد ولی اگر تکرار نشود و زیاد نباشد، کارایی کمتری خواهد داشت. به هر حال یکی از مهمترین آثار ذکر موت اماته شهوات در نفس انسانی است.

۲. قطع ریشه‌های غفلت

«وَ يَقَطُّعُ مَنَابِتِ الْغَفْلَةِ» دومین اثر این است که ریشه‌های غفلت را از بین می‌برد. این خیلی مهم است، منشأ بسیاری از گناهان و معصیت‌ها و دوری از اطاعت الهی، غفلت است. غفلت از مبدأ و معاد. غرق شدن در کثرات عالم طبیعت، اینکه انسان آن قدر در مظاهر مادی پیرامون خودش غرق شود که از خداوند متعال غافل شود، اینکه که هست؟ کجا هست؟ به کجا می‌رود؟ وقتی اینها مورد غفلت قرار بگیرد طبیعتاً انسان در سرراشویی سقوط واقع می‌شود. مهمترین لغزش گاه برای انسان غفلت است. امام صادق (ع) می‌فرماید: یاد مرگ منبت غفلت را قطع می‌کند، محل رویش غفلت را، به قول معروف زیر بنایی مسئله را حل می‌کند. یک وقت انسان ریشه یک مشکل را بر می‌دارد و یک وقت برای آن مشکل مسکنی فراهم می‌کند، اینکه ریشه بیماری و مشکل از بین برود، معلوم است که قابل مقایسه نیست با جایی که تسکینی برای بیماری فراهم شود. ذکر موت اینقدر مهم است که منبت غفلت را از بین می‌برد و قطع می‌کند، ریشه‌های غفلت را قطع می‌کند، کثرت ذکر موت که دیگر ریشه غفلت را می‌سوزاند. طبیعتاً وقتی انسان در روز چندین بار به یاد مرگ باشد، این توجه مستمر به مبدأ و معاد انسان را در صراط مستقیم حفظ می‌کند.

^۱ بحار الانوار، ج ۶، ص ۱۳۳، روایت ۳۲.

^۲ سوره فصلت، آیه ۳۱.

۳. تقویت باور قلبی به وعده‌های الهی

«وَيَقْوَى الْقَلْبَ بِمَوَاعِدِ اللَّهِ تَعَالَى» حالا اینجا آثار سلبی و ایجابی را با هم ذکر کرده است، این دو اثری را که گفتیم بِمِيتِ الشَّهَوَاتِ و يَقْطَعُ مَنَابِتَ الْعَفْئَةِ، اینها سلبی است. اینجا یک اثر ایجابی را بیان می‌کنند. تقویت دل و قلب به وعده‌های الهی. یعنی قلب را به مواعد خدا قوی‌تر می‌کند.

وقتی انسان یاد مرگ باشد، دلش، قلبش، روحش و جانش مطمئن‌تر است به وعده‌های الهی. در وعده‌های الهی تزلزل ندارد، وعده‌های الهی برایش مشکوک الحصول و الوصول نیست، انسانی که در دنیا غرق شود می‌گوید خب حالا کجا آن لذت‌های اخروی و جاودانی به ما برسد؟ دنیا نقد است و آخرت نسبی. وقتی از آخرت غافل شود، وقتی از خداوند غافل شود، طبیعتا دلش بیشتر متوجه لذت‌های دنیایی است و کم کم در وعده‌های الهی شک می‌کند. وقتی یاد مرگ کند، آن هم فراوان، این موجب تقویت قلب او نسبت به وعده‌های الهی است.

۴. لطافت روح

«وَيَرْقُّ الطَّبَعُ» طبع انسان را رقیق می‌کند، باطن انسان را لطیف می‌کند، زلال می‌کند. وقتی انسان یاد مرگ را تکرار کند این باعث می‌شود روح انسان، باطن انسان و قلب انسان لطافت بیشتری پیدا کند، از قساوت و سختی فاصله بگیرد، نرم می‌شود و خود نرمی و رقت طبع و باطن انسان این توفیقات بعدی و ترقی‌های بعدی را برای انسان فراهم می‌کند.

۵. شکستن نشانه‌های هوای نفس

«وَيَكْسِرُ أَعْلَامَ الْهَوَى» اثر چهارم یک اثر سلبی بود، این نیز سلبی است. نشانه‌های هوای نفس را می‌شکند، اعلام هوای نفس را می‌شکند. اینکه نشانه‌های هوای نفس چیست؟ هوای نفس یک علم‌ها و منارها و پرچم‌هایی دارد، جلوه‌هایی دارد، بالاخره شعله‌های آتش در نفس انسانی زبانه‌ها دارد، پرچم‌ها دارد، این پرچم‌ها و اعلام با ذکر موت شکسته می‌شود.

۶. خاموش کردن آتش حرص

«وَيُطْفِئُ نَارَ الْحِرْصِ» آتش حرص و طمع را خاموش می‌کند، انسان حریص است، حرص دارد، البته حرص در انسان هم می‌تواند تکامل دهنده باشد و هم می‌تواند هلاک کننده. حرص انسان برای رسیدن به کمال، بسیار پسندیده است، حرص انسان برای رسیدن به لذت‌های معنوی، حلاوت و شربینی عبادت الهی، مطلوب است، حرص نسبت به خوبی‌ها و خیرات بسیار مطلوب است. ولی حرص به دنیا، به شعب مختلف دنیا، به مال و ثروت و قدرت، اینها آتشی است که انسان را در خودش فرو می‌برد و می‌سوزاند. چیزی که آتش حرص نسبت به دنیا را خاموش می‌کند یاد مرگ است. زمانی که می‌خواهد این آتش از زیر خاکسترهای نفس دوباره جان بگیرد و شعله بکشد، یاد مرگ آن آتش را خاموش می‌کند.

۷. تحقیر دنیا

«وَيُحَقِّرُ الدُّنْيَا» هفتمین اثر از آثار یاد مرگ، تحقیر دنیا و کوچک شدن دنیا نزد ذاکر است. کسی که یاد مرگ داشته باشد مخصوصا اگر زیاد یاد مرگ کند دنیا در نظر او جلوه ای ندارد، زیرا می‌داند باید از این دنیا عبور کند. اگر یاد مرگ کند مستمرا، به این دنیا بیش از منزلگاه نگاه نمی‌کند. آن را یک منزلگاه می‌داند که چند صباحی در آن سکنتی گزیده و از اینجا عبور می‌کند لذا اهمیتی برایش ندارد. رسیدن به هر چیزی که در این دنیا وجود دارد بدون اینکه مقدمه‌ای برای آخرت باشد دیگر برای او ارزشی ندارد.

در این روایت به هفت اثر از آثار یاد مرگ اشاره شده است. ولی در صدر همه آنها امام صادق(ع) می‌فرماید: شهوات نفس را می‌میراند. شهوات نفس شعبه‌های مختلف دارد ولی یکی از مهمترین آنها شهوتی است که از راه عضو مورد بحث ارضاء می‌شود. یعنی عورت به عنوان یک عضوی است که شاید برترین و بیشترین شهوات نفس از این طریق تأمین می‌شود. ولی یاد مرگ باعث می‌شود که این از جاده مقرر و حدود شرعی خارج نشود.

«والحمد لله رب العالمین»